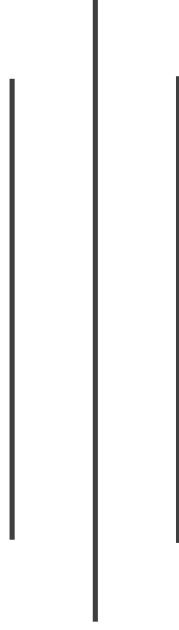

स्वास्थ्य नीति, २०७६

प्रदेश सरकार
सामाजिक विकास मन्त्रालय
कर्णाली प्रदेश
वीरेन्द्रनगर, सुर्खेत

स्वास्थ्य नीति, २०७६

प्रदेश सरकार
सामाजिक विकास मन्त्रालय
कर्णाली प्रदेश
वीरेन्द्रनगर, सुर्खेत

प्रदेश सरकार
स्वास्थ्य नीति, २०७६
कर्णाली प्रदेश, नेपाल

प्रदेश सरकार मन्त्रपरिषद्बाट
स्वीकृत मिति : २०७६/०७/०७

१. पृष्ठभूमि

प्रदेशवासीको स्वास्थ्य र प्रदेशको समग्र विकासबीच अन्योन्याश्रित सम्बन्ध हुन्छ। स्वास्थ्य क्षेत्रमा भएका प्रगतिहरूलाई विकासका प्रमुख सूचकहरूको रूपमा लिइन्छ। विगतमा स्वास्थ्य क्षेत्रमा गरिएका लगानी र व्यवस्थाहरूबाट उल्लेख्य सफलता हासिल भए तापनि उच्च पहाडी र हिमाली भेग रहेको कर्णाली प्रदेशका बहुसंख्यक जनता अझै पनि अत्यावश्यक स्वास्थ्य सेवाबाट वञ्चित रहेका छन्। तसर्थ, प्रदेशमा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामार्फत मानव विकास सूचकाङ्कमा सुधार ल्याई कर्णाली प्रदेशको समग्र विकासका लागि प्रभावकारी स्वास्थ्य सेवा प्रवाहको व्यवस्था गर्नु जरुरी छ।

नेपालको संविधानले स्वास्थ्य सेवालार्ई नागरिकको मौलिक हकको रूपमा स्थापित गरिसकेको सन्दर्भमा संक्रामक रोगहरू नियन्त्रणमा प्राप्त उपलब्धिहरूलाई कायम राख्नु, नवजात शिशु तथा मातृ मृत्युदरलाई वाञ्छित तहसम्म घटाउनु, बढ्दै गएको नसर्ने रोगको प्रकोप नियन्त्रण गर्नु र कुनै पनि बेला हुनसक्ने जनस्वास्थ्य सम्बन्धी आपत्कालीन अवस्था र विपद्को समयमा आकस्मिक स्वास्थ्य सेवाको व्यवस्थापन तत्काल गर्नु, ज्येष्ठ नागरिक, शारीरिक र मानसिक अपाङ्गता भएका, महिला, बालबालिका, गरिब, सीमान्तकृत र जोखिममा रहेका समुदायलाई गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा सर्वसुलभ र पहुँचयोग्य बनाउनु प्रदेश सरकारको दायित्व हुन्छ।

वर्तमान संघीय परिवेशमा प्रदेशले थप उत्तरदायी भई कुशल व्यवस्थापनको माध्यमबाट आवश्यक सबै स्रोत र साधनको अधिकतम परिचालन गरी संघीय संरचनामा स्वास्थ्य सेवा प्रणाली विकास, विस्तार र सुधार गर्दै विद्यमान तथा

नयाँ चुनौतिहरूलाई सही ढङ्गले सम्बोधन गरेर कर्णाली प्रदेशका नागरिकको स्वास्थ्य प्रबर्द्धन, संरक्षण, सुधार र पुनर्स्थापन गर्न कर्णाली प्रदेश स्वास्थ्य नीति, २०७६ तयार गरी लागू गरिएको छ।

२. हालको अवस्था

वि.सं. २०६८ सालको जनगणना अनुसार कर्णाली प्रदेशको कुल जनसंख्या १५,७०,४१८ रहेको छ, जसमध्ये पुरुष ७,६७,९२३ जना र महिला ८,०२,४९५ जना छन्। कुल जनसंख्यामध्ये ७,७४,३१६ नगरपालिकामा बस्दछन् र बाँकी ७,८०,९२६ गाउँपालिकामा बस्दछन्। स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयको स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचना प्रणाली (HMIS) को आ.व. २०७५/०७६ को लागि गरिएको प्रक्षेपण अनुसार प्रदेशको कुल जनसंख्या १७,६९,७८० पुगेको अनुमान गरिएको छ जसमध्ये १ वर्षमुनिका बालबालिकाको संख्या ३६,९४९ छ भने ५ वर्ष मुनिका बालबालिकाको संख्या १,८०,९१३ रहेको छ। त्यस्तै १० वर्ष देखि १९ वर्षसम्मका किशोरकिशोरीको संख्या ३,६४,०५० छ। १५ देखि ४९ वर्षका प्रजनन उमेरका महिलाहरूको संख्या ५,०४,५७९ रहेको छ। प्रदेशमा अनुमानित गर्भवती महिलाहरूको संख्या ४४,९७८ छ र अनुमानित जीवित जन्मने बच्चाहरूको संख्या ३८,१४१ छ। यो प्रक्षेपण अनुसार ६० वर्षमाथिका व्यक्तिहरूको संख्या १,५०,३४८ छ। प्रदेशभित्र जम्मा घरधुरी संख्या २,९८,३५९ रहेको छ जसमध्ये नगरपालिकाहरूमा १,५५,७४८ र गाउँपालिकाहरूमा १,४२,४२६ रहेका छन्।

हाल प्रदेशमा १५ वटा अस्पताल, १४ वटा प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, ३३६ वटा स्वास्थ्य चौकी, एक प्रदेश आयुर्वेद औषधालय, ९ वटा जिल्लास्तर आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्र एवं १८ वटा स्थानीयस्तरका आयुर्वेद औषधालयहरूले स्वास्थ्य सेवा प्रवाह गरिरहेका छन्। शहरी क्षेत्रमा निजी क्षेत्रबाट सञ्चालित केही अस्पतालहरू भएतापनि सेवा निर्भरता न्यून छ। कर्णाली प्रदेशका केही महत्वपूर्ण स्वास्थ्य सूचकहरूलाई राष्ट्रिय सूचकसँग तुलना गरी देहाय बमोजिम प्रस्तुत गरिएको छ।

सि. नं.	सूचकहरू	नेपाल	कर्णाली प्रदेश	स्रोत
१.	५ वर्ष मुनिका बालबालिकाको मृत्यु दर (प्रति १,००० जीवित जन्म)	३९	५८	NDHS, 2016
२.	शिशु मृत्यु दर (प्रति १,००० जीवित जन्म)	३२	४७	NDHS, 2016
३.	नवजात शिशु मृत्युदर (प्रति १,००० जीवित जन्म)	२१	२९	NDHS, 2016
४.	कुल प्रजनन दर	२.३	२.८	NDHS, 2016
५.	संस्थागत प्रसूतिको प्रतिशत	५७	३६	NDHS, 2016
६.	मातृ मृत्यु दर (प्रति १,००,००० जीवित जन्म)	२३९	NA	NDHS, 2016
७.	५ वर्षमुनिका बालबालिकाहरूको पुङ्कोपनाको प्रतिशत	३६	५५	NDHS, 2016
८.	सबै आधारभूत खोप पाएका बालबालिकाहरूको प्रतिशत (पूर्ण खोप)	७८	७५	NDHS, 2016
९.	औसत आयु	७१	६५.६	National Census, 2011
१०.	मानव विकास सूचकाङ्क	०.४९	०.४१	NHDR, 2014

NDHS = Nepal Demographic and Health Survey, NHDR = Nepal Human Development Report

समग्रमा केही दशक अघिको तुलनामा मुलुकको स्वास्थ्य अवस्था सकारात्मक दिशातर्फ उन्मुख भए तापनि राष्ट्रिय तथा अन्य प्रदेशको तुलनामा कर्णालीमा सेवाको गुणस्तर, सेवाको वर्गीकरण, दक्ष जनशक्तिको वितरण र जनअपेक्षा अनुसार स्वास्थ्य सेवा केन्द्रहरूको स्थापना तथा तिनको सेवाको गुणस्तरीयतामा थप कार्य गर्न जरुरी रहेको छ ।

३. विद्यमान समस्या, चुनौति तथा अवसरहरू

३.१ समस्याहरू

- अत्यावश्यक स्वास्थ्य सेवामा सबै तह, वर्ग र क्षेत्रका समुदायको सहज पहुँच पुऱ्याउन सकिएको छैन ।

- मौजुदा स्वास्थ्य संस्थाहरूको भौतिक अवस्था कमजोर भएको, समयानुकुल सुधार गर्न नसकिएको र न्यूनतम पूर्वाधार सहितको रोग निदान सेवा समेत उपलब्ध हुन सकेको छैन ।
- मौजुदा स्वास्थ्य संस्थाहरू विशेष गरी अस्पतालहरूमा दख्खन्दी अनुसारका चिकित्सक र अन्य स्वास्थ्यकर्मीहरू पूर्ति हुन सकेका छैनन् । प्रदेशभित्र चिकित्सक र अन्य स्वास्थ्यकर्मीहरू स्वास्थ्य संस्थामा टिक्ने अवस्था समेत न्यून रहेको छ ।
- औषधि भण्डारण (स्थान, कोल्डचेन आदि) को अभाव जस्ता कारणले गुणस्तरीय औषधिको आपूर्ति, वितरण र उपलब्धता सहज एवं पहुँचयोग्य हुन सकेको छैन ।
- समतामूलक हिसाबले अस्पताल, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, अन्य स्वास्थ्य संस्थाहरू तथा आयुर्वेद र अन्य वैकल्पिक प्रणालीका संस्थाहरूको व्यवस्था गर्न सकिएको छैन ।
- कर्णाली प्रदेशमा नसर्ने खालका रोगहरू बढ्दै गएको कारणले नसर्ने रोगहरू जनस्वास्थ्यको प्रमुख समस्याको रूपमा अगाडि आएको छ ।
- उच्च पहाडी भेग, कच्ची र साँघुरा सडक भएकोले सवारी दुर्घटना र रुख तथा भीरबाट खसेर हुने चोटपटकका घटनाहरू बढ्दो छ । त्यसबाट हुने अपाङ्गता, मृत्यु तथा अन्य स्वास्थ्य समस्या पनि बढ्दो छ ।
- प्रदेशभित्र रहेका पिछडिएका, गरिब, असहाय, अतिदुर्गम भेगका नागरिकका लागि स्वास्थ्य उपचार सुलभ छैन । गम्भीर प्रकृतिको रोग लागेमा उपचार महँगो भई परिवार नै आर्थिक जोखिममा परी गरिबीमा जाने वा उपचार सेवा प्राप्त गर्न नसकी घरैमा मृत्युवरण गर्नुपरेको अवस्था पनि विद्यमान छ ।
- प्रदेशका नागरिकहरूमा गरिबी र चेतना अभावको फलस्वरूप बेलाबखत भ्रडापखाला, हैजा, ज्वरो जस्ता महामारी फैलने गरेको छ ।
- प्रदेशका धेरैजसो महिलाहरू अझै पनि घरैमा सुत्केरी हुने र प्रायः

किशोरावस्थामै बच्चा जन्माउने गरेकाले कर्णाली प्रदेशमा मातृ तथा नवजात शिशु मृत्युदर र पाँच वर्ष मुनिका बालबालिकाको मृत्युदर तुलनात्मक रूपमा उच्च रहेको छ ।

- कर्णाली प्रदेशको बहुमूल्य सम्पत्तिको रूपमा रहेका जडिबुटी एवं आयुर्वेद तथा अन्य वैकल्पिक उपचार पद्धतिको विकास, विस्तार र सदुपयोग हुन सकेको छैन ।
- विविध कारणले गर्दा पछिल्ला दिनहरूमा स्वास्थ्यकर्मी तथा स्वास्थ्य संस्थाहरूको सुरक्षामा असहजता देखिने गरेको छ ।
- जेष्ठ नागरिक तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको स्वास्थ्य उपचार, स्वास्थ्यमा वातावरणीय प्रभाव, व्यावसायजन्य सुरक्षा, किशोर किशोरीहरूको यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्य एवम् विद्यालय जाने उमेरका बालबालिकाको स्वास्थ्य प्रवर्द्धनका लागि पर्याप्त स्वास्थ्य सेवाको व्यवस्था हुन सकेको छैन ।
- सरकारबाट स्वास्थ्य क्षेत्रको विकासमा प्रतिवद्धता आए पनि लगानी पर्याप्त नहुनु, उपलब्ध श्रोत पनि समुचित सदुपयोग नहुनुका साथै नागरिकले पाएको स्वास्थ्य सेवा र त्यस सम्बन्धी ऐन नियमहरूको कार्यान्वयन सम्बन्धमा नियमित र प्रभावकारी अनुगमन हुन सकेको छैन ।

३.२ चुनौतीहरू

- कर्णाली प्रदेशभित्र भौगोलिक विशिष्टता र भौगोलिक विकटताका कारण स्वास्थ्य क्षेत्र सुधार गर्नु चुनौतीपूर्ण छ ।
- दुर्गम क्षेत्रमा बसोबास गर्ने नागरिकलाई सर्वसुलभ रूपमा स्वास्थ्य सेवा र औषधि उपलब्ध गराउनु र यसको नियमन गर्ने कार्य पनि चुनौतिपूर्ण छ ।
- प्राकृतिक प्रकोप र महामारीका बखत समयमै पर्याप्त मानव स्रोत, औषधि तथा उपकरण पुऱ्याउनु चुनौतिपूर्ण छ ।

- प्रदेशभित्र स्वास्थ्यमा निजी क्षेत्रको सहभागिता न्यून रहेको र गैरसरकारी क्षेत्रको लगानीलाई पारदर्शी, प्रभावकारी एवं थप व्यवस्थित गर्नुपर्ने चुनौती विद्यमान रहेको छ ।
- प्रदेशभित्र उच्चस्तरीय स्वास्थ्य जनशक्ति उत्पादन गर्न लामो समयदेखि लगानी भइरहेको भए पनि सेवाग्राहीको संख्यात्मक न्यूनता समेतको कारणले शैक्षिक कार्यक्रमलाई अगाडि बढाउने कार्य व्यवहारिक रूपमा चुनौतीपूर्ण रहेको छ ।
- दुर्गम भेग र विकटका स्थानमा बसेका नागरिकहरूको आधुनिक पद्धतिमा विश्वास बढ्न नसक्नु र परम्परागत धामी, भाँक्रीको अभ्यास लगायत जोखिमयुक्त व्यवहार जस्ता चुनौतीहरू विद्यमान रहेका छन् ।
- सेवाग्राहीको सुसूचित हुने हकको संरक्षण एवं प्रेषण प्रणालीको पद्धतिबद्ध विकासमा पनि भौगोलिक कठिनाई कम चुनौतीपूर्ण छैन ।
- भौगोलिक विकटता र अन्य भौतिक पूर्वाधारका अभावका कारण समग्र कर्णाली र विशेष गरी दुर्गम क्षेत्रमा दक्ष जनशक्तिलाई टिकाई राख्ने चुनौति छ ।

३.३ अवसरहरू

- संविधान प्रदत्त एकल तथा साभा अधिकारका सूची विस्तृतीकरण भई स्पष्ट रूपमा स्वास्थ्य सम्बन्धी प्रदेशको अधिकार निर्धारण हुनु ।
- स्वास्थ्य बीमा जस्तो साहसिक कदम कार्यान्वयनमा अगाडि आउनु ।
- सबै तहले आ-आफ्नो स्रोतबाट स्वास्थ्यमा लगानी सुरु गर्नु ।
- प्रदेशस्तरमा चिकित्साशास्त्रको उच्च शिक्षाको लागि मेडिकल कलेज/चिकित्सा विज्ञान प्रतिष्ठान स्थापनाका लागि नेपाल सरकारको प्रतिबद्धता रहनु ।
- समुदायमा जनचेतनामा वृद्धि भई स्वास्थ्यमा चासो बढ्नु ।
- राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय परिवेशमा स्वास्थ्य सेवालालाई गुणस्तरीय बनाउने कुरामा जोड दिनु ।

- स्वास्थ्य सूचना प्रणाली सक्षम हुँदै जानु र तथ्यगत आधारमा निर्णय गर्ने परम्पराको सुरुवात हुनु ।
- प्रत्येक वडामा स्वास्थ्य संस्थाको स्थापना गर्ने गरी नेपाल सरकारको प्रतिवद्धता आएसँगै स्वास्थ्य संस्थाको संजाल विस्तार हुनु ।
- संघीय स्वास्थ्य नीति तथा संघीय जनस्वास्थ्य सेवा ऐन कार्यान्वयनमा आउनु ।
- बजारमा दक्ष जनशक्ति तथा अन्य अत्याधुनिक प्रविधि र उपकरण उपलब्ध हुनु ।
- प्रदेश सरकारले स्वास्थ्य क्षेत्रको विकासलाई उच्च प्राथमिकता दिनु ।

४. नीतिको आवश्यकता

स्वास्थ्य क्षेत्रले विगतका केही दशकमा हासिल गरेका उपलब्धिहरूलाई दिगो बनाउँदै सेवामा अविच्छिन्नता कायम गरी हालका समस्या तथा चुनौतिहरूको सम्बोधन गर्नु पर्ने अवस्था रहेको छ । प्रदेशको विशिष्ट भौगोलिक, सामाजिक, आर्थिक परिस्थिति एवं संविधान प्रदत्त प्रदेशको स्वास्थ्य सम्बन्धी अधिकारसँग तादात्म्यता राख्ने गरी मार्ग निर्देशन गर्न यो नीतिको तर्जुमा अपरिहार्य रहेको छ ।

५. नीतिका निर्देशक सिद्धान्त तथा उद्देश्यहरू

५.१. निर्देशक सिद्धान्त

प्रदेशवासीको स्वास्थ्यसम्बन्धी हक र गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवाको पहुँच सुनिश्चित गर्न देहायका निर्देशक सिद्धान्तहरूको आधारमा यो नीति प्रतिपादन गरिएको छः

- क. पहुँचमा व्यापकता, सेवामा गुणस्तरीयता ।
- ख. लगानीमा पर्याप्तता, व्यवस्थापनमा कुशलता ।
- ग. समन्वय, सहकार्य तथा जनसहभागिता ।
- घ. आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा पद्धतिको प्रवर्द्धन तथा समुचित व्यवस्थापन ।
- ङ. सामाजिक सुरक्षाका कार्यक्रममा सुदृढ सामञ्जस्यता ।

- च. दक्ष स्वास्थ्यकर्मीमा सामाजिक उत्तरदायित्व ।
- छ. दक्ष स्वास्थ्य मानव संसाधनको उत्पादन तथा समूचित व्यवस्थापन ।
- ज. स्वास्थ्य सेवामा पुनर्संरचना ।

ॡ.२. दूरदृष्टि

सबै प्रदेशबासीको पहुँचमा सबल स्वास्थ्य प्रणाली - सचेत, स्वस्थ र सुखारी कर्णाली ।

ॡ.३. ध्येय

उपलब्ध साधन-स्रोतको प्रभावकारी प्रयोग गरी सम्बन्धित सरकार, सेवाप्रदायक एवं सरोकारवालाबीच समन्वय र सहकार्यमार्फत प्रदेशबासीको स्वस्थ रहन पाउने मौलिक हक सुनिश्चित गर्ने ।

ॡ.ॡ. लक्ष्य

प्रदेशबासीको गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा पहुँच तथा यसको उपभोगलाई सुनिश्चित गर्न समतामूलक एवं जवाफदेही स्वास्थ्य प्रणालीको माध्यमबाट अविच्छिन्न सेवा उपलब्ध गराउने ।

ॡ.ॡ उद्देश्यहरू

- क. संविधान प्रदत्त स्वास्थ्य सम्बन्धी हकको उपभोग गर्ने परिवेश सुनिश्चित गर्नु ।
- ख. प्रभावकारी एवं मैत्रीपूर्ण स्वास्थ्य सेवाको विकास र विस्तार गर्नु ।
- ग. स्वास्थ्यमा पर्याप्त लगानीलाई दिगो बनाई कुशल व्यवस्थापन गर्नु ।
- घ. स्वास्थ्यमा सरकारी, गैरसरकारी तथा निजी क्षेत्रसँग साभेदारी, सहकार्य र जनसंलग्नता प्रवर्द्धन गर्नु ।
- ङ. आयुर्वेद तथा वैकल्पिक लगायतका स्वास्थ्य प्रणालीहरूको सन्तुलित विकास एवं विस्तार गर्नु ।

- च. स्वास्थ्य संस्थाहरूबाट प्रदान गरिने सेवाको गुणस्तर सुनिश्चित गर्नु ।
- छ. स्वास्थ्य सम्बन्धी सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमहरूमा सामन्जस्यता स्थापित गर्दै थप सुदृढ गर्नु ।

६. नीतिहरू

- ६.१. प्रदेशवासीलाई निःशुल्क आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रवाहित भएको सुनिश्चित गरिनेछ ।
- ६.२. आकस्मिक स्वास्थ्य सेवाको पहुँच वृद्धि गरी सेवाको व्यवस्थापनलाई सुदृढ गरिनेछ ।
- ६.३. प्रदेशभित्रका स्वास्थ्य संस्थामा विशेषज्ञ स्वास्थ्य सेवाको पहुँच सुलभ गराइनेछ ।
- ६.४. स्वास्थ्य सेवाको प्रभावकारिता वृद्धि गर्न पूर्वाधार विकास, स्वास्थ्य उपकरणको व्यवस्था तथा स्वास्थ्य संस्थालाई प्रविधिमैत्री बनाइनेछ ।
- ६.५. प्रचलित स्वास्थ्य सम्बन्धी सूचना प्रणालीलाई एकीकृत गरी सुदृढ बनाइनुका साथै प्रदेशभित्र स्वास्थ्य अनुसन्धानलाई फ्रवर्द्धन गरिनेछ ।
- ६.६. स्वास्थ्य सेवालाई प्रभावकारी र गुणस्तरीय बनाउन सीप मिश्रित स्वास्थ्य जनशक्ति विकास र विस्तार गरिनेछ ।
- ६.७. गुणस्तरीय औषधि तथा प्रविधिजन्य सामग्रीमा पहुँच वृद्धि गर्न उत्पादन, आपूर्ति, भण्डारण तथा वितरण र प्रयोगलाई व्यवस्थित गरिनेछ ।
- ६.८. प्रदेशभित्र सञ्चालित स्वास्थ्य संस्थामार्फत प्रवाह हुने सेवाको गुणस्तरीयता सुनिश्चित गर्न प्रभावकारी समन्वय, सहकार्य, अनुगमन तथा नियमन गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।
- ६.९. जनस्वास्थ्यको क्षेत्रमा प्रदेशको लगानीलाई वृद्धि र व्यवस्थित गरी व्यक्तिगत खर्च गर्नुपर्ने अवस्थाको न्यूनीकरण गरिनेछ ।
- ६.१०. आपत्कालीन स्वास्थ्य अवस्था तथा अन्य सरुवा रोग एवं महामारी नियन्त्रणका लागि बहुपक्षीय सहकार्य गरी यसका असरको न्यूनीकरण र सेवामा निरन्तरता प्रदान गरिनेछ ।

- ॡ.११. स्वास्थ्य क्षेत्रमा समुदायको संलग्नता सहितको सुशासन तथा स्वास्थ्यकर्मीको सुरक्षाको प्रत्याभूति गरिनेछ ।
- ॡ.१२. सुरक्षित मातृत्व, बाल स्वास्थ्य, किशोरावस्थाको स्वास्थ्य, परिवार नियोजन तथा प्रजनन् स्वास्थ्य सेवाको विकास र विस्तार गरी पहुँचमा थप सहजता ल्याइनेछ ।
- ॡ.१३. व्यक्ति, परिवार र समाजलाई परिचालन गरी स्वस्थ जीवनशैली अपनाउन अभिप्रेरित गर्दै नसर्ने रोगको उपचारलाई आधारभूत स्वास्थ्य सेवास्तरदेखि नै व्यवस्थापन गरिनेछ ।
- ॡ.१ॡ. जनस्वास्थ्यको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्नका लागि प्रवर्द्धनात्मक तथा प्रतिकारात्मक सेवाको विकास र विस्तार गरिनेछ ।
- ॡ.१ॡ. प्रदेशवासीको पोषण अवस्थामा दिगो सुधार गर्न स्थानीयस्तरमा उत्पादन हुने स्वास्थ्यवर्धक रैथाने खाद्यवस्तुको प्रयोग र पहुँचलाई विस्तार गरिनेछ ।
- ॡ.१ॢ. सीमान्तकृत लक्षित वर्गलाई समेट्दै स्वास्थ्य सेवामा उनीहरूको पहुँच सुनिश्चित गरी सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमलाई सुदृढ गरिनेछ ।
- ॡ.१ॣ. प्रदेशवासीलाई स्वास्थ्य सेवा सुविधा उपलब्ध गराउनका लागि आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा पद्धतिलाई सन्तुलित रूपमा विकास, विस्तार र सुदृढ गरिनेछ ।
- ॡ.१।. प्रदेशको स्वास्थ्य तथा जनसांख्यिक तथ्यांक तथा सूचनाको संकलन, विश्लेषण तथा प्रयोगलाई विकास कार्यक्रम तर्जुमाको मूल आधार बनाइनेछ ।

ॣ. नीति अन्तर्गत रणनीतिहरू

नीति ॣ.१. प्रदेशवासीलाई निःशुल्क आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रवाहित भएको सुनिश्चित गरिनेछ ।

ॣ.१.१. प्रदेशभित्रका प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थाबाट आधारभूत स्वास्थ्य सेवा निःशुल्क उपलब्ध गराइनेछ ।

- ॡ.ॡ.ॢ. भूगोल र जनघनत्वका आधारमा आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने संस्थाको स्थापना एवं विस्तार गरिनेछ ।
- ॡ.ॡ.ॣ. प्रदेशको विशिष्ट परिस्थितिमा आधारित भएर आधारभूत स्वास्थ्य सेवाको सूचीमा थप सेवा समावेश गर्न स्रोतको व्यवस्थापन गरिनेछ ।
- ॡ.ॡ.।. स्थानीय तहको सहकार्यमा आधारभूत स्वास्थ्य सेवाको विस्तृत कार्यान्वयन योजना बनाई लागू गरिनेछ ।

नीति ॡ.ॢ. आकस्मिक स्वास्थ्य सेवाको पहुँच वृद्धि गरी सेवाको व्यवस्थापनलाई सुदृढ गरिनेछ ।

- ॡ.ॢ.ॡ. स्वास्थ्य संस्थाबाट तोकिएबमोजिमका आकस्मिक स्वास्थ्य सेवाहरू नियमित रूपमा प्रवाह हुने प्रबन्ध मिलाइनेछ ।
- ॡ.ॢ.ॢ. स्थानीय तहसँगको सहकार्यमा प्रत्येक तहमा चौबीसै घण्टा सेवा प्रवाह गर्न मापदण्ड पूरा गरेको न्यूनतम एउटा एम्बुलेन्सको व्यवस्था गरिनेछ ।
- ॡ.ॢ.ॣ. आकस्मिक अवस्थामा परेर हुने मृत्यु एवं अपाङ्गता हुने अवस्थाको न्यूनीकरण गर्न दुर्घटनास्थल र घाइतेलाई स्वास्थ्य संस्थासम्म ल्याउने अवधिको लागि आकस्मिक चिकित्सा सेवा सहितको पूर्व-अस्पताल सेवा पद्धति विकास गर्दै लयिनेछ ।
- ॡ.ॢ.।. आकस्मिक अवस्थामा परी जीवन संकटमा रहेका व्यक्तिको उद्धारका लागि मापदण्ड बनाई हवाई उद्धारको व्यवस्था गरिनेछ ।
- ॡ.ॢ.ॡ. सम्भावित दुर्घटनालाई मध्यनजर गरी पायक पर्ने स्वास्थ्य संस्थामा चोटपटक (Trauma) को स्तरीय उपचारको व्यवस्था गरिनेछ । साथै स्वास्थ्यकर्मीलाई आधारभूत जीवन सहयोग (Basic Life Support) लगायतका तालिम प्रदान गरिनेछ ।
- ॡ.ॢ.।. आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा प्रवाहलाई गुणस्तरीय रूपमा निरन्तर प्रवाह गराउन आवश्यक वैकल्पिक प्रणाली (टेलिफोन, बिजुली, पानी आदिका लागि) को व्यवस्थालाई प्राथमिकतामा राखी दुरुस्त राख्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।

- ॡ.ॡ.ॡ. आकस्मिक अवस्थामा उपलब्ध गराउनु पर्ने अत्यावश्यक स्वास्थ्य सेवाका लागि आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा कोष बनाई कार्यविधि मार्फत परिचालन गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
- ॡ.ॡ.ॢ. प्रदेशभिन्न सञ्चालन हुने एम्बुलेन्स तथा शववाहन सेवाको नियमन र उपलब्धतामा वृद्धि गर्न कार्यविधि बनाई लागु गरिनेछ ।
- ॡ.ॡ.ॣ. स्वास्थ्य संस्थाहरूबीचको आपसी समन्वयमा वृद्धि गर्दै दोहोरो प्रेषण प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाइनेछ ।
- ॡ.ॡ.।. प्रदेशभिन्न आकस्मिक अवस्था भई रगतको आवश्यकता पर्ने अवस्थामा यसको पूर्ति गर्न अस्पतालमा रक्तसंचार सेवा विस्तार गर्ने तथा रक्त समूह निर्धारण अभियान सञ्चालन गरी अभिलेख राखिनेछ ।

नीति ॡ.३. प्रदेशभिन्नका स्वास्थ्य संस्थामा विशेषज्ञ स्वास्थ्य सेवाको पहुँच सुलभ गराइनेछ ।

- ॡ.३.१. विशेषज्ञ सेवा प्रदान गर्न साबिकका जिल्ला अस्पतालको स्तर एवं क्षमता वृद्धि गर्दै आवश्यकता अनुसार नयाँ अस्पतालको स्थापना गरिनेछ ।
- ॡ.३.ॡ. स्थानीय तहसँगको समन्वयमा प्रदेशका सबै स्थानीय तहमा एउटा प्राथमिक अस्पतालको स्थापना गरिनेछ ।
- ॡ.३.ॢ. आधारभूत स्वास्थ्य सेवा बाहेकका उपचारात्मक स्वास्थ्य सेवालाई स्वास्थ्य विमा मार्फत प्राप्त हुने व्यवस्थालाई सुदृढ गरिनेछ ।
- ॡ.३.ॣ. जिल्लास्तरका अस्पतालमा सामाजिक सेवा इकाईको स्थापना गरी विशेषज्ञ सेवामा विपन्न तथा सीमान्तकृत वर्गको पहुँच बढाइनेछ ।
- ॡ.३.।. विपन्न वर्गलाई उपलब्ध गराइने तोकिएका विशेषज्ञ सेवाको गुणस्तरीयता सुनिश्चित गरिनेछ ।
- ॡ.३.।. नाक, कान, घाँटी, मानसिक एवं नेत्र चिकित्सालाई सबै तहमा विस्तार गरी उपचार गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ । प्रदेशको दुर्गम ग्रामीण भेगमा आवधिक रूपमा शल्यक्रिया सहितको विशेषज्ञ स्वास्थ्य शिविर सञ्चालन गरिनेछ ।

- ७.३.७. ज्ञान सीप हस्तान्तरण तथा सीप मिश्रित सेवाको अवधारणामा चिकित्सकलाई थप क्षमता अभिवृद्धि हुने कार्य गरी अत्यावश्यक विशेषज्ञ सेवाको पहुँचमा वृद्धि गरिनेछ ।
- ७.३.८. स्वास्थ्य क्षेत्रका नयाँ प्रविधिहरू जस्तै दूर चिकित्सा सेवा (Telemedicine), विद्युतीय स्वास्थ्य (e-Health), ड्रोन आदिलाई सम्भाव्यताको आधारमा विस्तार गरिनेछ ।
- ७.३.९. नेपाल सरकारसंगको सहकार्यमा प्रदेशभित्र उपयुक्त अस्पतालमा विशिष्टीकृत तथा अतिविशिष्टीकृत स्वास्थ्य सेवाको सुविधा उपलब्ध गराइनेछ ।

नीति ७.४. स्वास्थ्य सेवाको प्रभावकारिता वृद्धि गर्न पूर्वाधार विकास, स्वास्थ्य उपकरणको व्यवस्था तथा स्वास्थ्य संस्थालाई प्रविधिमैत्री बनाइनेछ ।

- ७.४.१. स्वास्थ्य संस्थामा मापदण्ड अनुसारको पूर्वाधार, उपकरण तथा कर्मचारी आवासको व्यवस्था गरिनेछ ।
- ७.४.२. स्वास्थ्य संस्थामा खानेपानी, सरसफाइ, बिजुली, इन्टरनेट सेवा र मापदण्ड अनुसारको फोहोरमैला बिसर्जनको व्यवस्था गरिनेछ ।
- ७.४.३. प्रदेश जनस्वास्थ्य प्रयोगशालालाई सुदृढ गरी विस्तारित सेवा सहित रोग निदानको सेवालालाई विस्तार गरिनेछ ।
- ७.४.४. प्रभावकारी स्वास्थ्य सेवा प्रवर्द्धनका लागि नमूना गाउँ/शहर, नमूना स्वास्थ्य संस्था, नमूना स्वास्थ्यकर्मी अभियान सुरु गरी नमूना बन्न प्रोत्साहित गर्दै क्रमिक रूपमा विस्तार गरिनेछ ।
- ७.४.५. स्थानीय जनताको सहज पहुँचमा नरहेको स्वास्थ्य संस्थालाई सम्बन्धित स्थानीय तहसँगको समन्वयमा स्थानान्तरण गरी सेवाको विस्तार गरिनेछ ।

नीति ७.५. प्रचलित स्वास्थ्य सम्बन्धी सूचना प्रणालीलाई एकीकृत गरी सुदृढ बनाइनुका साथै प्रदेशभित्र स्वास्थ्य अनुसन्धानलाई प्रवर्द्धन गरिनेछ ।

- ७.५.१. प्रविधिको पहुँचमा वृद्धि गरी प्रदेशभित्रका सबै स्वास्थ्य संस्थाहरूबाट विद्युतीय प्रतिवेदन प्रणालीको विकास गरिनेछ ।

- ७.५.२. प्रेषित तथ्यांकको पृष्ठपोषण दिने परम्परालाई थप सुदृढ गरी कार्य सम्पादनसँग जोड्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
- ७.५.३. स्वास्थ्य क्षेत्रभित्र रहेका विभिन्न सूचना प्रणालीलाई एकीकृत गरी सूचनामा शुद्धता, समयबद्धता र पूर्णता वृद्धि गरिनेछ ।
- ७.५.४. प्रदेशको स्वास्थ्य योजना तर्जुमा गर्दा नियमित सूचना प्रणालीबाट उपलब्ध तथ्यांक, अध्ययन, अनुसन्धानको नतिजा एवं राष्ट्रिय लक्ष्यको पृष्ठभूमिमा आधारित गर्ने पद्धति विकास गरिनेछ ।
- ७.५.५. सेवाग्राहीको स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी विवरणको विद्युतीय अभिलेख राख्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।
- ७.५.६. रोगको खोजपडताल तथा निगरानी (Disease Surveillance) प्रक्रियालाई एकीकृत गरी प्रदेशको एकीकृत रोग निगरानी प्रणाली विकास गरिनेछ ।
- ७.५.७. नियमित सूचना प्रणालीमार्फत संकलित सूचनाको सबै तहबाट विश्लेषण तथा व्याख्या गरी सोको आधारमा निर्णय लिने प्रकृयाको विकास गरिनेछ ।
- ७.५.८. स्वास्थ्य क्षेत्रका अध्ययन अनुसन्धानको प्राथमिकता क्षेत्र निर्धारण गरी सोही प्राथमिकतामा अनुसन्धान गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ ।
- ७.५.९. स्वास्थ्य सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान कार्यलाई प्रोत्साहित गर्न आवधिक रूपमा वैज्ञानिक सम्मेलन गरिनेछ साथै अध्ययन अनुसन्धानबाट प्राप्त नतिजाको आधारमा नीति तथा कार्यक्रम तय गरिनेछ ।

नीति ७.६. स्वास्थ्य सेवालाई प्रभावकारी र गुणस्तरीय बनाउन सीप मिश्रित स्वास्थ्य जनशक्ति विकास र विस्तार गरिनेछ ।

- ७.६.१. विश्व स्वास्थ्य संगठनको मापदण्ड अनुसार हुने गरी प्रदेशस्तरीय स्वास्थ्य जनशक्ति गुरुयोजना तयार गरिनेछ ।
- ७.६.२. स्वास्थ्य संस्थामा हाल भएको जनशक्तिको दरबन्दी पुनरावलोकन गरी वैज्ञानिक आधारमा परिमार्जन गरिनेछ ।

- ७.६.३. जिम्मेवार तथा दक्ष स्वास्थ्य जनशक्तिको आवश्यकता पूरा गर्न प्रदेशमा एउटा स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान स्थापना गरिनेछ।
- ७.६.४. प्रदेशको विशिष्ट अवस्थामा कार्यरत मिश्रित जनशक्तिको वृत्ति विकास गरी प्रदेशमा लामो समय टिकाउन छुट्टै कार्यविधि बनाई लागू गरिनेछ।
- ७.६.५. स्वास्थ्यकर्मीको समुचित व्यवस्थापनको लागि विद्युतीय प्रणालीमा आधारित अनुमानयोग्य चक्रीय सरुवा प्रणाली बनाई लागू गरिनेछ।
- ७.६.६. चिकित्सक तथा स्वास्थ्यकर्मीले प्रदान गर्ने सेवा निरन्तरताको लागि सेवा करार, पूल दरबन्दी, करार सेवा जस्ता वैकल्पिक उपाय पनि अवलम्बन गरिनेछ।
- ७.६.७. महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाको भूमिकालाई समयसापेक्ष परिमार्जन गरी सामुदायिक स्वास्थ्य प्रवर्द्धनका लागि निरन्तर परिचालन गरिनेछ।

नीति ७.७. गुणस्तरीय औषधि तथा प्रविधिजन्य सामग्रीमा पहुँच वृद्धि गर्न उत्पादन, आपूर्ति, भण्डारण, वितरण एवं प्रयोगलाई व्यवस्थित गरिनेछ।

- ७.७.१. कर्णाली प्रदेशलाई गुणस्तरीय औषधिमा आत्मनिर्भर बनाउन प्रदेश भित्रै औषधि उत्पादनमा सार्वजनिक निजी साभेदारी तथा निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहित गरिनेछ।
- ७.७.२. सबै स्वास्थ्य संस्थाहरूमा गुणस्तरीय औषधि वितरण हुने व्यवस्था मिलाइनेछ। औषधिको गुणस्तर र मूल्य नियन्त्रण गर्नका लागि नियमित अनुगमन पद्धतिको विकास गरिनेछ।
- ७.७.३. स्वास्थ्य संस्थालाई आवश्यक पर्ने औषधि उपकरणको सूची तयार गरी औषधि उपकरण खरिद गर्दा प्रदेश तथा स्थानीय तहले खरिद गर्ने औषधिको छुट्टाछुट्टै सूची तयार गरी व्यवहारमा ल्याइनेछ।
- ७.७.४. दुर्गम क्षेत्रमा सुलभ औषधि पसल विस्तार गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ र सरकारी अस्पतालमा रहेका अस्पताल फार्मसीलाई थप व्यवस्थित गरिनेछ।

- ७.७.५. औषधिको समुचित प्रयोग बढाउन तथा औषधिको प्रतिजैविक प्रतिरोध (Anti-Microbial Resistance) कम गर्न औषधि प्रेस्क्रिप्सन संहिता बनाई लागू गरी अनुगमन गरिनेछ ।
- ७.७.६. औजार उपकरणको प्रतिकारात्मक सम्भार, बिक्री उपरान्त सम्भार आदि सिद्धान्तलाई व्यवहारिक रूपमा लागू गरिनेछ ।
- ७.७.७. प्रदेशभित्र स्थानीय तह समेतको सहकार्यमा बायोमेडिकल मर्मत सम्भार केन्द्रको सञ्चालन गरिनेछ ।
- ७.७.८. नयाँ संरचना अनुरूप आपूर्ति व्यवस्थापन प्रणाली विकास गरी विशेष गरी निःशुल्क औषधि, खोप तथा खोपजन्य सामग्री, परिवार नियोजनका साधन, रेबिज भ्याक्सिन, सर्पदंश एन्टिभेनम, एच.आइ.भी, क्षयरोग, कृष्ठरोग आदि रोगको औषधिको प्रभावकारी आपूर्ति व्यवस्थापन गरिनेछ ।

नीति ७.८. प्रदेशभित्र सञ्चालित स्वास्थ्य संस्था मार्फत प्रवाह हुने सेवाको गुणस्तरीयता सुनिश्चित गर्न प्रभावकारी समन्वय, सहकार्य, अनुगमन तथा नियमन गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।

- ७.८.१. कानून बनाई सबै प्रणालीका उपचार सेवा, निदानात्मक सेवा, प्रयोगशाला सेवा, फिजियोथेरापी जस्ता सेवा प्रदायक निजी स्वास्थ्य संस्थाको सोही अनुसार दर्ता गर्ने, सञ्चालन अनुमति दिने तथा नियमन गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।
- ७.८.२. प्रत्येक स्थानीय तहमा कम्तीमा एक जना जनस्वास्थ्य निरीक्षकको व्यवस्था गरी वातावरणीय सरसफाइ, सुर्तिजन्य पदार्थ तथा मदिरा नियन्त्रण, खाद्य स्वच्छता, औषधिको प्रयोग, समुचित उपचारको नियमन गर्ने र कारबाही गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
- ७.८.३. स्वास्थ्य संस्थाको नियमित अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने परिपाटीको विकास गरिनेछ ।
- ७.८.४. सबै तहका स्वास्थ्य संस्थाको न्यूनतम सेवा मापदण्ड तथा राष्ट्रिय मेडिकल मापदण्ड लागू गरिनेछ ।

नीति ॡ.ॡ. जनस्वास्थ्यको क्षेत्रमा प्रदेशको लगानीलाई वृद्धि र व्यवस्थित गरी व्यक्तिगत खर्च गर्नुपर्ने अवस्थाको न्यूनीकरण गरिनेछ ।

- ॡ.ॡ.१ प्रदेशको स्वास्थ्यमा लगानी सुरक्षित गर्न स्वास्थ्य वित्त रणनीति बनाई लागू गरिनेछ ।
- ॡ.ॡ.२ कर्णाली प्रदेशको कुल बजेटको कम्तीमा दश प्रतिशत रकम स्वास्थ्य क्षेत्रमा सुरक्षित गरी यसको अनुपातमा क्रमशः वृद्धि गर्दै लगिनेछ ।
- ॡ.ॡ.३ राष्ट्रिय स्वास्थ्य बीमा कार्यक्रमलाई प्रदेशभर प्रवर्द्धन एवं विस्तार गरिनेछ ।
- ॡ.ॡ.ॡ अन्तराष्ट्रिय विकास साभेदारबाट प्राप्त हुने आर्थिक सहयोगलाई प्रदेशको प्राथमिकताको क्षेत्रमा मात्र स्वीकार गर्ने र यसको प्रभावकारी परिचालन गर्ने परिपाटीको विकास गरिनेछ ।
- ॡ.ॡ.ॡ प्रदेशमा स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न निजी र गैरसरकारी क्षेत्रको भूमिकालाई व्यवस्थित गरी प्रवर्द्धन गर्न सार्वजनिक(निजी साभेदारी रणनीति बनाई लागू गरिनेछ ।
- ॡ.ॡ.ॢ प्रदेशमा स्वास्थ्य क्षेत्रमा निजी लगानीको न्यूनता रहेको यथार्थ परिवेशमा निजी लगानीलाई आमन्त्रित गरी सेवामूलक बनाउन प्रेरित गरिनेछ ।
- ॡ.ॡ.ॣ निजी क्षेत्रको सामाजिक उत्तरदायित्वबाट प्राप्त स्रोतको जनस्वास्थ्यका क्षेत्रमा लगानी गर्न नीतिगत व्यवस्थाको लागि पैरवी गरिनेछ ।

नीति ॡ.१०. आपतकालीन स्वास्थ्य अवस्था तथा अन्य सरुवा रोग एवं महामारी नियन्त्रणका लागि बहुपक्षीय सहकार्य गरी असरको न्यूनीकरण र सेवामा निरन्तरता प्रदान गरिनेछ ।

- ॡ.१०.१ सम्बद्ध सरोकारवालाहरूको संलग्नतामा कर्णाली प्रदेश आपतकालीन पूर्वतयारी एवं प्रतिकार्य योजना बनाइनेछ ।
- ॡ.१०.२ प्रदेशभित्रका रणनीतिक स्थानमा आकस्मिक स्वास्थ्य अवस्थामा आवश्यक पर्ने औषधि, उपकरण तथा अन्य सामग्रीको जगेडा

भण्डार (Buffer Stock) राखिनेछ ।

- ॡ.ॡॡ.३ प्रदेश स्वास्थ्य आपतकालीन कार्यसञ्चालन केन्द्र (PHEOC) को संजाललाई विस्तार गरी जिल्ला र स्थानीय तह सम्मको पहुँचमा ल्याई द्रुत प्रतिकार्यका लागि तम्तयार रहने व्यवस्था मिलाइनेछ ।
- ॡ.ॡॡ.ॡ. नोटिफिकेसन सूचीमा रहेका रोगहरूलाई प्रणालीबद्ध ढंगले प्रदेशभर कार्यान्वयनमा ल्याउनुको साथै रोग निगरानी तथा खोजपडताल प्रणालीलाई चुस्त राखिनेछ ।
- ॡ.ॡॡ.ॡ. जलवायु परिवर्तनबाट स्वास्थ्यमा पर्ने प्रतिकूल प्रभावको बारेमा सचेतना वृद्धि गरी सरोकारवालाहरूको संलग्नतामा असर न्यूनीकरणका कार्य गरिनेछ ।
- ॡ.ॡॡ.ॢ सुरुवा रोगको निरन्तर निगरानी गरी नियन्त्रण, निवारण र उन्मूलनको लागि प्रभावकारी उपाय अवलम्बन गरिनेछ ।

नीति ॡ.ॡॡ. स्वास्थ्य क्षेत्रमा समुदायको संलग्नता सहितको सुशासन तथा स्वास्थ्यकर्मीको सुरक्षाको प्रत्याभूति गरिनेछ ।

- ॡ.ॡॡ.ॡ. स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने स्वास्थ्यकर्मी र स्वास्थ्य संस्थाको सुरक्षाको लागि प्रचलित कानूनलाई प्रभावकारी रूपमा लागू गरिनेछ ।
- ॡ.ॡॡ.ॢ सेवाग्राहीको उजुरी, गुनासो तथा सुभाबको द्रुत सुनुवाई हुने संयन्त्रको विकास गरी यसको प्रभावकारी व्यवस्थापन गरिनेछ ।
- ॡ.ॡॡ.ॣ सूचनामैत्री स्वास्थ्य संस्था तथा दक्ष एवं जिम्मेवार स्वास्थ्यकर्मीको अवधारणामा सेवाग्राहीको उपचार सम्बन्धी जानकारी पाउने हकको सुरक्षा गरिनेछ ।
- ॡ.ॡॡ.ॡ. स्वास्थ्य संस्थाको निरन्तर सुधार गर्न र सुधार गर्नु पर्ने पक्ष बारे नागरिक तहबाट जानकारी लिनका लागि सार्वजनिक सुनुवाईलाई नियमित गरिनेछ, र सामाजिक परीक्षण कार्यको अवलम्बन गरिनेछ ।
- ॡ.ॡॡ.ॣ प्रदेशको विशिष्ट संस्कृति र संस्कारको परिवेशलाई मध्यनजर गर्दै प्रदेशभित्र प्रदान गर्ने स्वास्थ्य सेवालाई सेवाग्राहीमैत्री बनाई

- कर्णालीवासीको स्वास्थ्य सम्बन्धी हक सुनिश्चित गरिनेछ ।
- ॡ.११.ॡ प्रदेशभित्रको मेडिको-लिगल (Medico-legal) सेवालार्ई थप स्तरीय बनाउन आवश्यक भौतिक सुविधा थप तथा जनशक्तिको दक्षतामा वृद्धि गरिनेछ ।
- ॡ.११.ॡ स्वास्थ्य संस्थामा काम गर्ने स्वास्थ्यकर्मीको कार्यावधि र कार्यस्थललार्ई प्रचलित कानून अनुसार अनुगमन गरिनेछ ।
- ॡ.११.ॡ. प्रदेशका स्वास्थ्य संस्थामा वित्तीय पारदर्शिता बढार्ई कानूनको पालना गर्न तथा सीमित स्रोत-साधनको अधिकतम सदुपयोग गर्न आन्तरिक नियन्त्रण पद्धतिको विकास गरिनेछ ।
- ॡ.११.ॡ. स्वास्थ्यकर्मीले सम्बन्धित परिषदमा दर्ता भएपछि मात्र पेशागत कार्य गर्न पाउने व्यवस्थालार्ई नियमन गरिनेछ ।

नीति ॡ.१ॡ. सुरक्षित मातृत्व, बाल स्वास्थ्य, किशोरावस्थाको स्वास्थ्य, परिवार नियोजन तथा प्रजनन स्वास्थ्यको सेवामा विकास र विस्तार गरी पहुँचमा सहजता ल्याइनेछ ।

- ॡ.१ॡ.१ प्रदेशभित्र सञ्चालित बर्थिङ्ग सेन्टरलार्ई मानव स्रोत र भौतिक साधन सम्पन्न बनाउन स्थानीय तहसंग सहकार्य गरिनेछ ।
- ॡ.१ॡ.ॡ अस्पतालमा आमाघर तथा नवजात शिशु स्वास्थ्य संरक्षणका लागि संस्थाको स्तर अनुसार New Born Corner, Stabilization Unit तथा Newborn Intensive Care Unit (NICU) को सुविधा उपलब्ध गराइनेछ ।
- ॡ.१ॡ.ॢ मातृ मृत्युदर, नवजात शिशु मृत्युदर र बाल मृत्युदर जस्ता महत्वपूर्ण सूचकहरूमा आधारित लक्ष्य तय गरी आवधिक योजना बनाई लागू गरिनेछ ।
- ॡ.१ॡ.ॡ सबै संस्थागत मातृ मृत्यु तथा नवजात शिशु मृत्युको कारण पुनरावलोकन गर्ने पद्धति Maternal and Perinatal Death Surveillance and Response (MPDSR) लार्ई अनिवार्य गराइनेछ । समुदायस्तरमा भएका मातृ तथा नवजात शिशु

- मृत्युहरूको Verbal Autopsy गरिनेछ ।
- ॡ.ॡॡ.ॡ कर्णाली प्रदेशको आपत्कालीन स्वास्थ्य योजनामा मातृ स्वास्थ्य, नवजात शिशु तथा बालबालिकाको स्वास्थ्य सेवाको निरन्तरताको विषयलाई प्राथमिक अवयवको रूपमा लिइनेछ ।
- ॡ.ॡॡ.ॢ खोपबाट बचाउन सकिने रोगको उन्मूलन, निवारण र नियन्त्रणका लागि विस्तारित खोप कार्यक्रमलाई सुदृढ गरी कर्णाली प्रदेशलाई पूर्ण खोप सुनिश्चित प्रदेश बनाइनेछ ।
- ॡ.ॡॡ.ॣ प्रदेशका आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने स्वास्थ्य संस्थालाई स्थानीय तहसँगको सहकार्यमा किशोरकिशोरीमैत्री सेवा प्रदान गर्न सक्षम बनाइनेछ ।
- ॡ.ॡॡ.। नवजात शिशु तथा बालरोगको एकीकृत व्यवस्थापनलाई थप सुदृढ गर्दै यसको प्रभावकारी कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- ॡ.ॡॡ.॥ प्रचलित कानून बमोजिमको सुरक्षित गर्भपतन सेवालालाई गुणस्तरीय बनाई सरोकारवालालासँग सार्थक समन्वय गरी लैंगिक प्राथमिकतामा हुने गर्भपतनलाई पूर्ण रूपमा निरुत्साहित गरिनेछ ।
- ॡ.ॡॡ.ॡ० सरोकारवालालासँगको सहकार्यमा परिवार नियोजनका अस्थायी साधनको नियमित एवं निरन्तर आपूर्ति सुनिश्चित गरी आवश्यकता अनुसार स्थायी बन्ध्याकरण शिविरको सञ्चालन गरिनेछ ।
- ॡ.ॡॡ.ॡॡ कर्णाली प्रदेशका अस्पतालहरूमा बाँझोपन सम्बन्धी स्वास्थ्य सेवाको विस्तार गरिनेछ ।
- ॡ.ॡॡ.ॡॢ सरोकारवालालासँगको सहकार्यमा एक विद्यालय एक नर्सको अवधारणा, स्वस्थ विद्यालय वातावरण, स्क्रिनिङ्ग तथा स्वास्थ्य परीक्षण, किशोरावस्था स्वास्थ्य सेवा जस्ता विद्यालय स्वास्थ्य कार्यक्रमलाई प्रवर्द्धन गरिनेछ ।
- नीति ॡ.ॡॣ. व्यक्ति, परिवार र समाजलाई परिचालन गरी स्वस्थ जीवनशैली अपनाउन अभिप्रेरित गर्दै नसर्ने रोगको उपचारलाई आधारभूत स्वास्थ्य सेवा स्तरदेखि नै व्यवस्थापन गरिनेछ ।

- ॡ.ॡ३.ॡ. प्रदेशभित्र अन्तु निकायसंगको समन्वय तथा सहकार्यमा सुर्तजन्य पदार्थ र मदिराको प्रचार र प्रयोगलाई निरुत्साहित गर्ने तथा सुर्तजन्य पदार्थको विक्री वितरण तथा प्रयोगको प्रभावकारी नियमन गरिनेछ ।
- ॡ.ॡ३.३. सुर्तजन्य पदार्थ, मादक पदार्थ जस्ता हानिकारक वस्तुको किनबेच र प्रयोगलाई सार्वजनिक संस्था र स्थानमा निषेध गरिनेछ । मानव स्वास्थ्यलाई प्रतिकूल प्रभाव पार्ने कृषि विषादि तथा अन्तु रसायनिक पदार्थको प्रयोगको नियमन गरिनेछ ।
- ॡ.ॡ३.३. तोकिए बमोजिमका अवस्थाको समयमै पहिचान गर्न नियमित तथा विशेष शिविर मार्फत आवश्यक स्वास्थ्य संस्थामा नसर्ने रोगको स्क्रिनिङ्ग सेवा सञ्चालन गरिनेछ ।
- ॡ.ॡ३.ॡ. बढ्दो नैराश्यता तथा मानसिक रोगलाई न्यूनीकरण गर्न प्राथमिक मानसिक स्वास्थ्य सेवालालाई सबै आधारभूत तहका स्वास्थ्य संस्थाबाट प्रवाह गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ । यसका साथै निश्चित स्थान र समयमा विशेषज्ञ मानसिक स्वास्थ्य सेवा शिविर सञ्चालन गरिनेछ ।
- ॡ.ॡ३.ॡ. प्रमुख नसर्ने रोगको समयमै पहिचान तथा व्यवस्थापन गर्न WHO Package of Essential Non-communicable Disease Intervention (PEN) को प्रारूपलाई सबै स्थानीय तहमा लागू गरिनेछ ।
- ॡ.ॡ३.ॢ. स्वस्थ जीवनशैली, शारीरिक व्यायाम, योग, स्वस्थवृत्त, सद्वृत्त, उचित खानपान, नियमित स्वास्थ्य परीक्षण जस्ता स्वास्थ्य प्रवर्द्धनका क्रियाकलाप स्थानीय तहसंगको समन्वयमा नियमित कार्यक्रममा समावेश गरी सञ्चालन गरिनेछ ।
- ॡ.ॡ३.ॡ. व्यवसायजन्य जोखिम न्यूनीकरण गर्न तथा व्यवसायीको कार्यस्थल सुरक्षित र स्वस्थकर बनाउन सरोकारवालालासंग साभेदारी मार्फत मापदण्ड विकास गरी लागू गरिनेछ ।

७.१३.८ नेपाल सरकार तथा स्थानीय तहसँग प्रभावकारी अन्तरसरकारी समन्वय गरी प्रदेशभित्र रहेको सिकल सेल एनिमिया, थालासेमिया, हेमोफिलिया जस्ता वंशानुगत रक्तजन्य रोग निवारण गर्न अनुसन्धानात्मक, प्रतिकारात्मक तथा उपचारात्मक उपाय अवलम्बन गरिनेछ।

नीति ७.१४. जनस्वास्थ्यको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्नका लागि प्रवर्द्धनात्मक, प्रतिरोधात्मक, उपचारात्मक, पुनर्स्थापनात्मक तथा प्रशामक सेवाको एकीकृत विकास र विस्तार गरिनेछ।

- ७.१४.१. स्वस्थ रहने पहिलो जिम्मेवारी व्यक्ति स्वयंको हो भन्ने तथ्यलाई आम जनसमुदायमा पुऱ्याई जीवनशैली प्रवर्द्धन गर्ने कार्यक्रम तथा अभियान विकास गरी कार्यान्वयन गरिनेछ।
- ७.१४.२. प्रदेश मातहतका अस्पतालमा प्रशामक सेवाको विकास र विस्तार गर्नुका साथै आवश्यकता अनुसार पुनर्स्थापनात्मक सेवा केन्द्र स्थापना गरिनेछ।
- ७.१४.३. प्रदेशभित्र समुदाय, स्वास्थ्य संस्था तथा विद्यालयमा स्वच्छ खानेपानीको व्यवस्था गरिनेछ। विद्यालय तथा स्वास्थ्य संस्थाको लागि खानेपानी तथा सरसफाइको मापदण्ड बनाई लागू गरिनेछ।
- ७.१४.४. समुदायमा वितरण गरिएको खानेपानी तथा व्यावसायिक रूपमा उपलब्ध खानेपानीको निरन्तर गुणस्तर परीक्षण र निगरानी गरिनेछ।
- ७.१४.५. स्थानीय तहसँग समन्वय र सहकार्य गरी दुर्गम बस्तीमा श्वास-प्रश्वास रोगको कारक मानिएको घरभित्र हुने धुँवा नियन्त्रण गर्न सफा चुलोको प्रवर्द्धन गरिनेछ।
- ७.१४.६. स्थानीय तहसँग समन्वय र सहकार्य गरी खुला दिशामुक्त प्रदेशबाट पूर्ण सफा प्रदेश बनाइनेछ र त्यसको दिगोपनाको रणनीति विकास गरिनेछ।

ॡ.१ॡ.ॡ. जलवायु परिवर्तन, मौसम परिवर्तन, काम र कार्यस्थलका कारणले स्वास्थ्यमा पर्ने हानीबाट बचाउन सरकारी तथा निजी क्षेत्रसँग समन्वय गरी स्वास्थ्य सचेतना सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।

नीति ॡ.१ॡ. प्रदेशवासीको पोषण अवस्थामा दिगो सुधार गर्न स्थानीयस्तरमा उत्पादन हुने स्वास्थ्यवर्धक खाद्यवस्तुको प्रयोग र पहुचलाई विस्तार गरिनेछ ।

ॡ.१ॡ.१. विभिन्न पोषिलो तथा स्वास्थ्यवर्धक खाद्यवस्तुको उपयोगलाई प्रोत्साहित गर्दै प्रत्येक परिवारलाई करेसावारी निर्माण तथा खानामा विविधिकरण गरी प्रयोग गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ ।

ॡ.१ॡ.२. स्थानीय तहसँग समन्वय र सहकार्य गरी स्थानीयस्तरमा उपलब्ध पौष्टिक तत्वयुक्त खाद्यपदार्थको प्रशोधन तथा बजारीकरण गर्नका लागि प्रोत्साहित गरिनेछ ।

ॡ.१ॡ.३. विभिन्न उमेर र अवस्था अनुसार उपयोगी विविध पथ्य एवं पोषक आहारहरू (Suitable & Nutritious Items) को सदुपयोगलाई प्रवर्द्धन गर्नुका साथै असात्म्य एवं विरुद्धाहार (Incompatible Food & Drinks) को प्रयोगलाई निरुत्साहित गर्ने अभियान सञ्चालन गरिनेछ ।

ॡ.१ॡ.ॡ. पोषणयुक्त दिवा खाजा, बालपौष्टिक आहार लगायतका रैथाने कृषि उत्पादनमा आधारित खाद्यपदार्थ उत्पादनका लागि पोत्साहन गरिनेछ, र सोको गुणस्तर कायम गर्ने प्रावधान बनाइनेछ ।

ॡ.१ॡ.ॡ. बहुक्षेत्रीय पोषण कार्यक्रम, शीघ्र कुपोषण एकीकृत व्यवस्थापन कार्यक्रम लगायत पोषणसँग सम्बन्धित कार्यक्रम प्रदेश भरी विस्तार गरी प्रभावकारी बनाइनेछ । स्थानीय तहसँगको सहकार्यमा पोषण पुर्नस्थापना केन्द्रलाई व्यवस्थित बनाइनेछ ।

ॡ.१ॡ.ॢ. दुई वर्ष मुनिका बालबालिकाको नियमित वृद्धि अनुगमन गर्दै विद्यालयमा पोषण शिक्षालाई सुदृढीकरण गरिनेछ ।

नीतत ॡ.१ॡ. सीडान्तकृत लक्षतत वर्गलाई सडेटुडै स्वास्थत सेवडडड उनीहरूको ढहुअ सुनतशुऑत गरी सामाऑक सुरक्षा कडरुतुडडलाई सुदुदु गरतनेऑ ।

- ॡ.१ॡ.१ ढुदेशडतुरका स्वास्थत संसुथडडड दतडने सेवा डडलडैत्री, अढडंगडैत्री, ऑुषुठ नडगरक डैत्री तथड कतशुडरकतशुडी डैत्री डनडडनेऑ ।
- ॡ.१ॡ.२ ढुदेशकड सबै दुवतीड तह र तुडस डडथकड असुडतडलडड ऑुषुठ नडगरक वडरुड र ऑुषुठ नडगरक डतरङुग सेवाको ऑुदुडै वुडवसुथड गरतनेऑ । सडुदडडसुतरडड ऑुषुठ नडगरक दतवड सेवा केंदुड सुथडडनड डुवं वतसुतर गरतनेऑ ।
- ॡ.१ॡ.३ अढडङुगतड डुडकड वुडुकुतको लडग सडडुडुगी, उढऑडर वुडवसुथड तथड सडडुडुगी सडडडुगी वुडवसुथड गरी सबै स्वास्थत संसुथडलडड अढडङुगडैत्री डनडडनेऑ ।
- ॡ.१ॡ.ऑ लक्षतत वर्गको वुडुकुतलडड उढऑडरको लडग अनुड ढुदेश वड नेपाल सरकर डडतहतकड असुडतडलडड गरुड उढऑडर गरडउनु ढरेको अवसुथडडड सडऑीकरण गरुनको लडग संडनुतुरको वतकडस गरी उढऑडर ढुरकतुडडडड सडडुडुग ढुनुडडडनेऑ ।
- ॡ.१ॡ.ॡ लैंगक हतंसडडड ढरेकड, डेवडरतसे ऑुषुठ नडगरक, अलढतुर अवसुथडकड डडलडडलकड, डडनसक डडसुथड डरुड सडऑडडै रहेकड असहडड वुडुकुतहरूलडड अलढकडलीन स्वास्थत वुडवसुथडडन डुवं हेरऑडहको लडग नतऑी सरकरडी सडकरुडडडड ढुनसुथडडनड केंदुड सुथडडनड डुवं सऑुऑडलन गरतनेऑ । सडथै डकदुडडर संकऑ वुडवसुथडडन केंदुडको सुदुदुडीकरण डुवं वतसुतर गरतनेऑ ।
- ॡ.१ॡ.ॡ ऑुऑडढडी, कड उडेरडै वतवडह गरी गरुडवती हुने ऑसुतड डहललडको स्वास्थतडड ढुरतकूल असर ढडने वुडवहडरडड ढरतवतुनकड लडग ऑेतनडडडलक कडरुतुडडडलडड ढुरडडडवकरडी डनडडनेऑ । डहतनडवडरी डुडको डेला ऑुऑडरको शैकुषक संसुथडडड उढसुथतकड नतरनुतरतडको लडग सडुडनुधत नतकडडसुंगको सडकरुडडडड डडवशुडक सडडुडुग उढलडुध गरडडनेऑ ।

- ७.१६.७. स्वास्थ्य सम्बन्धी सामाजिक सुरक्षाका कार्यक्रम, निःशुल्क आधारभूत स्वास्थ्य सेवा तथा स्वास्थ्य बीमालाई व्यक्तिगत खर्च न्यूनीकरण गर्ने क्रमबद्ध प्रक्रियाको रूपमा व्यवस्थित गरिनेछ।
- ७.१६.८. प्रदेशभित्र स्वास्थ्य सेवाबाट वञ्चित रहेका समुदायलाई छुट्टै रणनीति बनाई सम्बोधन गरिनेछ।

नीति ७.१७. प्रदेशबासीलाई स्वास्थ्य सेवा सुविधा उपलब्ध गराउनका लागि आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा पद्धतिलाई सन्तुलित रूपमा विकास, विस्तार र सुदृढ गरिनेछ।

- ७.१७.१. जडीबुटी, आयुर्वेद औषधि तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी विभिन्न स्थानीय परम्परागत ज्ञान-सीप-प्रविधिकालाई बारेमा अध्ययन-अनुसन्धान, अभिलेखीकरण, आवश्यक प्रोत्साहन र हस्तान्तरण गरी सदुपयोग गर्नका लागि प्रदेशस्तरमा एक आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा अनुसन्धान एवं तालिम केन्द्रको स्थापना गरी सञ्चालन गरिनेछ।
- ७.१७.२. जडीबुटीको भण्डार रहेको कर्णाली प्रदेशमा एक आयुर्वेद औषधि उत्पादन केन्द्र स्थापना गरिनेछ। साथै, स्थानीय तहसँगको समन्वय र सहकार्यमा आवश्यकता र औचित्य हेरी विभिन्न स्थानमा जडीबुटीको व्यावसायिक खेती, संकलन एवं भण्डारण केन्द्र र प्रशोधनशाला स्थापना गरिनेछ।
- ७.१७.३. प्रदेश सरकारबाट संचालित जिल्लास्तर अस्पतालमा र स्थानीय तहसँगको समन्वय तथा सहकार्यमा स्थानीय स्वास्थ्य संस्थाहरूमा एकीकृत रूपमा आधुनिक, आयुर्वेद तथा औचित्य हेरी अन्य पूरक प्रणालीका सेवा उपलब्ध हुन सक्ने गरी एकीकृत सेवा प्रदान हुने व्यवस्था गरिनेछ। सो अनुसार स्वास्थ्य संस्थाको पुनर्संरचना गरिने छ।
- ७.१७.४. प्रदेश भित्र स्तरीय आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा सेवा प्रदान गर्न आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सालयको विकास गरिने छ।

- ७.१७.५. आयुर्वेदमा उच्चस्तरीय जनशक्ति उत्पादन गर्नका लागि प्रदेशमा आयुर्वेद चिकित्साको पठनपाठन गर्ने व्यवस्था गरिनेछ । साथै आवश्यकता र सम्भावना हेरी अन्य विधाको पठनपाठन पनि विस्तार गरिनेछ ।
- ७.१७.६. पारम्परिक योग विधाको स्वास्थ्य प्रवर्द्धनमा रहेको अतुल्य प्रभावको पृष्ठभूमिमा एक स्थानीय तह एक योग केन्द्रको लागि सहकार्य गरिनेछ ।
- ७.१७.७. हिमाली भेगका स्थानीय तहसंगको सहकार्यमा आम्ची सेवाको नक्शांकन गरी आवश्यकताका आधारमा सेवा विकास र विस्तार गर्ने नीति अवलम्बन गरिनेछ । साथै प्रदेशभित्र प्रचलित अन्य परम्परागत उपचार विधाको अध्ययन गरी उचित संरक्षण, विकास, विस्तार र सदुपयोग गर्न आवधिक योजना निर्माण गरी क्रमशः लागु गरिनेछ ।
- ७.१७.८. प्रदेशभित्रका निजी तथा सरकारी आयुर्वेद औषधि एवं उपभोग्य वस्तु उत्पादनको गुणस्तरीयता सुनिश्चित गर्दै उत्पादन वृद्धि र व्यवसायीकरणलाई प्रोत्साहित गरिनेछ ।
- ७.१७.९. वातावरण प्रदूषण नियन्त्रण तथा पर्यावरणीय स्वास्थ्य सम्बर्धनका लागि सडक किनार, सार्वजनिक स्थल, विद्यालय, सरकारी र गैरसरकारी संस्था आदिमा औषधोपयोगी जडीबुटी रोपण तथा जडीबुटी उद्यान निर्माण एवं विकास अभियान संचालन गरिनेछ ।
- नीति ७.१८. प्रदेशको स्वास्थ्य तथा जनसांख्यिक तथ्यांक तथा सूचनाको संकलन, विश्लेषण तथा प्रयोगलाई विकास कार्यक्रम तर्जुमाको मूल आधार बनाइनेछ ।**
- ७.१८.१. प्रदेश भित्र जन्म, मृत्यु, बसाइसराई जस्ता व्यक्तिगत घटना दर्ता कार्यलाई प्रभावकारी एवम् व्यवस्थित बनाइनेछ ।
- ७.१८.२. प्रदेशको जनसांख्यिक तथ्यांक, अनुसन्धान तथा विश्लेषणलाई निर्णय प्रक्रिया तथा कार्यक्रम तर्जुमासँग आवद्ध गरिनेछ ।

९. आर्थिक पक्ष

यस नीतिको कार्यान्वयन मूलतः कर्णाली प्रदेश सरकार सामाजिक विकास मन्त्रालयको नियमित बजेटबाट गरिनेछ। यस नीतिमा रहेका उद्देश्य हासिल गर्न प्रदेश सरकारका सबै मन्त्रालयहरूको कार्यक्रम तथा बजेटमा तालमेल मिलाई सबै नीतिमा स्वास्थ्यको अवधारणालाई अगाडि ल्याइनेछ। नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय सरकारको नियमित वार्षिक कार्यक्रममार्फत यस नीतिले अवलम्बन गरेका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू सम्बोधन हुनेछन्। यसका साथै यो नीति कार्यान्वयन गर्न राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय विकास साभेदार संस्था, संयुक्त राष्ट्र संघीय निकाय र निजी क्षेत्रसँग समेत समन्वय, सहकार्य र साभेदारी गरी आवश्यक स्रोत व्यवस्थापन गरिनेछ।

१०. अनुगमन र मूल्याङ्कन

यस नीति कार्यान्वयनको क्रममा अनुगमन गर्ने र अपेक्षित नतिजा तथा प्रतिफल प्राप्तिको मूल्याङ्कन गर्ने दायित्व सामाजिक विकास मन्त्रालयको हुनेछ। यसको लागि मन्त्रालयको संयन्त्र र क्षमता विकास गरिनेछ। स्थानीय तह एवं अन्य सरोकारवाला निकायसँगको समन्वय र सहकार्यमा सहभागितामूलक अनुगमन प्रक्रिया अवलम्बन गरिनेछ। प्रत्येक तीन वर्षमा यस नीतिको समीक्षा गरी आवश्यकता अनुसार परिमार्जन गर्दै लगिनेछ।

११. जोखिम

संविधानले आधारभूत स्वास्थ्य सेवालार्ई मौलिक अधिकारको रूपमा स्थापित गरेको र मुलुक संघीय संरचनामा गएको विशिष्ट परिस्थितिमा सुदृढ एवं सक्षम स्वास्थ्य प्रणाली मार्फत समतामूलक गुणस्तरीय सेवा प्रदान गरी प्रदेशको स्वास्थ्य अवस्थामा फड्को मार्ने उद्देश्यले ल्याइएको यो नीतिले अपेक्षित प्रतिफल दिन अत्यावश्यक पर्ने अन्तरसरकारी समन्वय तथा यथेष्ट स्रोतसाधनको व्यवस्थापन हुन नसकेमा नीति र अन्तर्गतका रणनीतिहरूको कार्यान्वयनमा कठिनाई हुन सक्ने जोखिम रहेको छ।

